

УДК 502.5:7.047:091.33](477.41):355.422(470+571+477)
DOI <https://doi.org/10.15407/mue2023.22.104>

БОСА ЛЮБОВ

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5381-8151>

BOSA LIUBOV

a Ph.D. in History, a senior research fellow at the *Ukrainian Ethnological Centre* Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5381-8151>

Бібліографічний опис:

Боса, Л. (2023) Приірпіння: палімпсест традицій та авангарду (на прикладі с. Бобриця Бучанського району Київської області). *Матеріали до української етнології*, 22 (25), 104–115.

Bosa, L. (2023) Cis-Irpin Region: Palimpsest of Traditions and Avant-Garde (Exemplified by the Village of Bobrytsia in Bucha District of Kyiv Oblast). *Materials to Ukrainian Ethnology*, 22 (25), 104–115.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2023. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ПРИІРПІННЯ: ПАЛІМПСЕСТ ТРАДИЦІЙ ТА АВАНГАРДУ (на прикладі с. Бобриця Бучанського району Київської області)

Анотація / Abstract

Мета розвідки полягає у виявленні недостатньо висвітлених в етнологічних дослідженнях особливостей культурного ландшафту приірпінського села Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.). Ландшафт розглядається як унікальний палімпсест та ретранслятор культурної пам'яті. Об'єктом дослідження є локальна громада, що взаємодіє з традиційними й новітніми формами розвитку середовища. Застосовано різноманітні методи дослідження, включаючи етнографічні та антропологічні підходи, аналіз музейних колекцій, соціальних мереж і поглиблених інтерв'ю з респондентами. У статті визначено дві основні групи мешканців села. Зокрема, наголошено на їх відмінностях у громадській та культурній спрямованості. Якщо новосели сконцентрувалися на мистецьких авангардних практиках, до яких залучали всю громаду (наприклад, стрітарт), проводили міжнародні пленери тощо, то, з іншого боку, корінні мешканці намагалися передати місцевий колорит, повагу до спадщини й особливе ставлення до витоків давнього козацького села. Проте тут традиції та авангард не конфліктують, а взаємодіють та співіснують, створюючи унікальний культурний контекст.

Дослідження вказує на активну співпрацю громади над створенням спільної платформи для об'єднання «старих» і «нових» жителів через екологічні та культурно-мистецькі проекти. У тексті обговорюються ключові теми місцевого дискурсу, такі як візуальний образ села, роль музею та творення нових ідентичностей. Розкриваються смислові компоненти локальних взаємодій, які зосереджені на спільному баченні культурного ландшафту як головного ресурсу для сталого розвитку території. Відзначається, що, попри певну типовість приміських сіл на Приірпінні за своєю інфраструктурою, вони виявляють значні відмінності в громадських практиках. Представлений досвід є революційним через намагання «нових» і «старих» мешканців активно взаємодіяти, створюючи оптимальні механізми «залученості», та прислухатися до місцевих традиційних екокультурних сенсів.

Ключові слова: культурний ландшафт, палімпсест, традиція, авангард, громада, с. Бобриця, Приірпіння, російсько-українська війна.

The aim of the research is to unveil the unique features of the cultural landscape of the village of Bobrytsia in Bucha District of Kyiv Oblast in the Cis-Irpin region, which are insufficiently described in ethnological studies. The landscape is considered as a distinctive palimpsest and a conduit of cultural memory. The local community, engaging with both traditional and contemporary forms of environmental development, serves as the focal point of the investigation. Diverse research methodologies, encompassing ethnographic and anthropological approaches, as well as the analysis of social networks and in-depth interviews with respondents, are used. Two primary groups of village inhabitants are determined in the article. It is emphasized in particular on their disparities in civic and cultural orientations. While new residents are focused on avant-garde artistic practices, involving the entire community (such as street art), organizing international plein airs, the *old* residents on the other hand have endeavored to pass on the local context, respect for heritage, and a distinctive attitude to the origins of the ancient Cossacks' village. However, here traditions and avant-garde do not conflict but interact and coexist, creating a unique cultural context.

An active collaboration within the community is shown towards establishing a shared platform for uniting *old* and *new* residents through ecological and cultural-artistic projects. The key themes in the local discourse are described in the text, including the visual portrayal of the village, the role of the museum, and the creation of new identities. The meaningful components of local interactions, focused on a collective vision of the cultural landscape as the primary resource for sustainable territorial development are considered. It is emphasized that while suburban villages in Irpin region may exhibit typical infrastructure, they manifest notable distinctions in community practices. The submitted experience is a revolutionary one due to the attempts of both *new* and *old* residents to cooperate actively, creating optimal mechanisms of *involvement*, and considering attentively local traditional eco-cultural senses.

Keywords: cultural landscape, palimpsest, tradition, avant-garde, community, the village of Bobrytsia, Cis-Irpin region, Russian-Ukrainian war.

Вступ. У лютому – березні 2022 року культурний ландшафт Приірпіння з його особливостями місцевої природи (ріка Ірпінь і її притоки з широкими заплавами, ліси, болота) та фрагментами прадавніх рукотворних Змієвих валів у поєднанні з комплексом оборонних споруд ХХ ст., як і в попередні періоди, укотре трансформувався в особливий форпост на шляху до Києва з активною безпрецедентною самоорганізацією місцевих спільнот [2].

Водночас із численних офіційних та неофіційних інформаційних джерел надходили повідомлення, що російські військові, окупувавши частину українських територій, Приірпіння зокрема, були надзвичайно вражені добробутом і високим рівнем побутової культури українців. Про це йшлося в перехоплених розмовах ворогів з їхніми рідними, а часто й у залишених написах на стінах та різних предметах у будинках, що вціліли від навали. При цьому масовими вбивствами, насиллям і мародерством, очевидно, компенсувалося почуття власної неповноцінності й водночас неспроможності поневолити українців.

Усе це спонукає сучасних етнологів пильніше придивитися до соціокультурних особливостей місцевих спільнот. Нашу увагу привертає і те, що територія

Приірпіння мало досліджена етнологами. Можливо, однією з причин такого стану є наближеність терену до Києва, ранній вплив міських практик на побут, активні різносторонні міграційні процеси, що певний період, очевидно, не були в пріоритеті дослідників. Лише деякі зафіксовані етнографічні реалії можна віднайти в працях ХІХ – початку ХХ ст.: скажімо, опис весілля з Гостомеля у «Трудах...» П. Чубинського [9], замальовки традиційного одягу та житла із сс. Білогородка та Бобриця в альбомах Де ля Фліза [3] тощо. На загальний краєзнавчий опис краю, окремих його населених пунктів натрапляємо в «Описі Київської губернії» Л. Похилевича [8] та сучасних краєзнавців [5; 6]. Уже в новітній час зроблено важливі етнографічні записи із с. Бородея [4], проте їх зафіксовано переважно від переселенців із Чорнобильської зони. Успішна спроба наблизитися до наукового висвітлення цієї території простежується в окремих виданнях київських антропологів [1; 7].

Отже, брак зафіксованих етнографічних матеріалів спонукає в процесі дослідження сучасних соціокультурних реалій в Приірпінні звернути увагу і на прихований традиційний пласт культури, який неможливо відділити від сучасності, але

важливо виявити й хоча б фрагментарно заповнити лакуни.

Методологічні аспекти дослідження. Власні етнологічні розвідки в парадигмі «культурного ландшафту» як симбіозу культури і природи дозволили припустити, що ландшафт будь-якої території сам по собі складає палімпсест як різночасовий відбиток людської взаємодії з довкіллям, багатшарову структуру колективної пам'яті, що опосередковано впливає на соціалізаційні та ідентифікаційні процеси.

Водночас поняття «палімпсест» розглядаємо як множинність, своєрідну форму трансляції культурної пам'яті, що характерно для європейських наукових студій [10]; традицію трактуємо як спадковий механізм та позачасове явище; авангард – як пошук нових змістів і прорив у різних сферах життєтворчості. Використовуючи етнологічний (антропологічний) інструментарій, перевагу надаємо включеному спостереженню, інтерв'юванню, аналізу матеріалів музейних і архівних фондів, краєзнавчих описів території, а також матеріалів виставок, фестивалів, соціальних мереж тощо.

Візуальний образ с. Бобриця

Об'єктом дослідження нашої розвідки є спільнота с. Бобриця (zareєстровано 740 жителів, нині фактично проживає понад 3000 осіб) Бучанського району Білогородської громади. У таких селах на Приірпінні донедавна існувало три типи мешканців: місцеве корінне сільське населення; містяни, які купили чи збудували власне помешкання в нових кварталах сучасної забудови; ті, що переселилися чи повернулися з міста в успадковані / побудовані житла (в останні роки додається ще одна група – ВПО). Проте це село напрочуд самобутнє. Писемна історія його тягнеться з середини XVII ст., однак сам культурний ландшафт суттєво поглиблює дані, адже перші згадки про нього сягають часів Київської Русі. Воно розташоване на відстані одного кілометра від колишнього княжого міста-фортеці Білгорода (нині – с. Білогородка, яке в перші дні вторгнення московитів стало одним із найважливіших пунктів «дороги життя» для численних цивільних утікачів з окупованих теренів України).

У центрі Бобриці традиційно розміщується церква, яка водночас є в селі голов-

ним укриттям. Тут рятувалися «місцеві» та «евакуйовані» під час активних дій ворога. Храм розписував відомий в Україні та за кордоном художник В. Слепченко, що проживав у селі до початку війни. Як годиться, тут само розташована і ярмаркова площа (місцеві жителі розповіли чимало цікавих сюжетів щодо організації тематичних ярмарків у довоєнний час, на них приїжджали зі всієї України); неподалік – музей, бібліотека, школа та сільрада. Також об'єднуючим елементом центральної частини села є невеличкий сквер з альтанкою, поблизу якої встановлено пам'ятний камінь з написом – «Сквер закладений в честь засновників козацько-посполитого хутора Бобриця в 1648 році під час визвольної війни Богдана Хмельницького Козаками полку Білогородської сотні Київського Козацького полку».

Принагідно потрібно зазначити, що, як правило, більшість українських фахівців підтримує загальний стереотип, що «еру села завершено», оскільки дедалі більша частка населення світу, України зокрема, проживає у великих і середніх містах (понад 100 тис. жителів), серед яких основними «магнітами» є міста-мільйонники (понад 1 млн осіб). Однак масштаб не завжди означає оптимальність, і село (так само, як і велике місто) може бути ефективним і комфортним для життя не лише для дуже заможних людей. Це добре розуміють у приірпінських населених пунктах, у тому числі в Бобриці. Проте, за словами наших респондентів, щоб прийти до цього розуміння, потрібно було багато часу і зусиль як індивідуальних, так і колективних.

Свідченням таких зусиль є також сучасний візуальний образ села, який, окрім природних скарбів (лісу, ріки, озер), доглянутих осель, гарних доріг, демонструє творчий креативний підхід його мешканців. Як у центрі села, так і на його околицях розташовано кілька примітних скульптурних груп. У цьому випадку – це авангардні скульптури відомих сучасних українських та зарубіжних майстрів, які на запрошення місцевої громади (за окремим проєктом) кілька років поспіль проводили тут пленер і залишили скульптури в різних локаціях села як подарунком (іл. 1–6).

Цікаво, що й сама назва – Бобриця – певним чином спонукала частину жителів

«нового» села до народної масової інтерпретації образів місцевих «тотемів» – бобрів, які не лише присутні в центральній частині біля альтанки чи на клумбах біля церкви, але й утілені в розписах на парках, автобусних зупинках тощо.

Зусилля місцевих мешканців по наданню такого сучасного візуального образу села задокументовано в соціокультурній проектній діяльності. Ці матеріали, що стали вже історичним місцевим надбанням, відтворюють зміст, результати та хронологію означених мистецьких ініціатив (з окремими з них нам вдалося познайомитися в одному з домашніх архівів), наприклад, щодо проведення фестивалю «Том Соєр Фест 2016», у рамках якого було створено 10 об'єктів стрітарту, змобілізовано 200 жителів ОГ, арт- та медіаспільноти. Розширено АРТ-колекцію скульптурного парку с. Бобриця до 10 об'єктів на щорічному симпозиумі «Bobritsya ART село – 2016...».

Мистецький простір с. Бобриця з 2015 року є міждисциплінарним і формує взаємодію між представниками культурної індустрії та громадою. На 2019 рік у межах села вже було створено мурал за мотивами Мони Лізи, проведено скульптурний симпозиум з доступом до творів на публічній площі (учасники з України, Болгарії, Грузії), Bobritsya Music Weekend: відбулося знайомство з творчістю представників сучасної української музики в стилістиці ethno-fusion, Ukrainian-Celtic, Reggae, Funk, Нір-Нор, фанк, соул, рок-н-рол 1940–1960-х років тощо.

Зазначені проекти, як стверджують їх розробники, є справді унікальними, адже увага зосереджується не на території столиці України, перенасиченій артподіями, а передбачають, скажімо, проведення міжнародного кінофестивалю в цій сільській громаді. Стратегічними цілями в проектах є розвиток локальної мистецької ідентичності та формування творчої інфраструктури: створення умов для соціальних взаємодій між представниками сучасної мистецької спільноти на базі бобрицького артпростору.

Отже, аналіз уже проведеної проектної діяльності місцевої громади дозволяє помітити їх виразну творчу мистецьку орієнтацію. Важливим завданням організатори вважають надання селу власного обличчя та формування позитивного імі-

джу творчого простору шляхом створення публічних артоб'єктів, скульптурного ландшафтного парку, кіно- та музичних фестивалів, вистав і водночас забезпечення сучасних стандартів якості життя шляхом розробки інфраструктурних екологічних проектів тощо. Вони також очікують, що залучення до реалізації цих проектів жителів Бобриці та наближених територій значно підвищить якість їхнього життєзабезпечення, сприятиме проактивності, а значний попит на проживання в приміських зонах зможе надати нові можливості для самореалізації різних груп і окремих громадян.

Очевидно, що неминуча зміна професійної структури сільських спільнот провокує революційні трансформації та формує нові стратегії розвитку територій, серед яких важливе місце посяде задоволення культурних потреб, як однієї з базових для людини. В авангарді цих змін, здається, перебуває і «казкове село Бобриця», так його називають місцеві мешканці.

Музей як просторовий та соціально-культурний фокус села

Якщо подані вище спостереження засвідчують активне включення в життя громади нових мешканців села, то місцеві музейні практики ідентифікують старожилів та їхні здобутки. І лише питання часу, щоб тут було відображено й сучасні реалії.

Прикметно, що створення музею історії села свого часу було теж продуктом самоорганізації місцевої громади. Проте, як завжди в таких випадках, ініціаторами виступають конкретні особи. Скажімо, про колишню вчительку та її учня, що з власної волі системно збирали й опрацьовували культурно-історичну інформацію про місцеві роди, родинні реліквії та артефакти з цього краю, розповідало чимало місцевих мешканців. Усе село підтримувало таку ініціативу. З часом представники місцевого самоврядування під егідою голови громади надали приміщення для створення сільського музею, яким з 2010 року керував Микола Ковальчук. Нині цей музей очолює Лілія Урманова, молода корінна мешканка, що самовіддано опікується цією культурною спадщиною. Варто також зазначити, що завдяки тому, що все розпочалося з приватної

ініціативи, музею вдалося уникнути «совкових» підходів до експозиційної діяльності, коли згори надходили вказівки, що і як потрібно експонувати. Наслідки таких підходів нам траплялися неодноразово, коли ми перебували в етнографічних експедиціях по всій Україні. Водночас тут відсутній еклектичний підхід, що також притаманно музеям, які створені любителями-колекціонерами. Занурення в історію, природу, культуру місцевої громади, уважне вивчення місцевих родословних допомогло організаторам віднайти оптимальний спосіб творення життєздатного діалогу поколінь.

Показово, що на зовнішньому боці музейного приміщення зображено велике дерево, крони якого символізують бобринські роди. У музейних експозиціях та фондівих колекціях представлено інформацію фактично про всі найдавніші родини, численні відгалуження яких простежуються у всій окрузі. У чотирьох кімнатах на двох поверхах серед інших артефактів експонуються, як найдорожчі реліквії, їхні портрети та світлини життєдіяльності в різний період. Особисто М. Ковальчуком укладено генеалогічні дерева односельців на основі даних з метричних книг та усних свідчень.

Таким чином було визначено головну концепцію музею, яка початково була втілена в назві – «Музей етносу та історії». Нині дещо стереотипно – «Музей історії села». При цьому більшість артефактів мають свої «місцеві легенди», відбивають родинні уподобання, сферу зайнятості, особливості ремесел тощо. Надзвичайно цікава колекція жіночого та чоловічого вбрання, яке додатково можна побачити й на численних оригіналах та копіях світлин.

Нещодавно представлені в музеї зразки вишивки «колюча гладь» було підготовлено до внесення в реєстр НКС (нематеріальної культурної спадщини). В одному з описів жіночої сорочки в музеї зафіксовано: «Сорочка жіноча з с. Бобринця, Бучанський р-н, Київська область. Початок ХХ ст. Крій – традиційна, додільна. Комір відкладний, без застіжки, сорочка призбирана біля коміра. Рукав з плечовими вставками (у Бобринці називали “надплічниками”), призбираний біля вставки в “пухлики”. Вставки та верх рукава прикрашені горизонтальною орнаментальною смугою геометризованих восьмипелюст-

кових розеток, закомпонованих у ромби. Вставка має одну смугу орнаменту, на рукавах – по дві. Низ подолу змережений декоративним швом у вигляді зубчиків. Вишивка сорочки виконана чорними та червоними нитками. В Бобринці цей вид вишивки мав назву «колюча гладь» (іл. 7–11).

Такі сорочки одягали також на весілля. Народне святкове вбрання побутувало на весіллях у Бобринці та прилеглих селах до 1980х років минулого століття, а локальний варіант весільного воскового вінка побутував і на початку 1990-х (іл. 12–14). Директорка музею розповіла, що вони навіть у школі «в цей час вчилися робити такі вінки» (УЛВ). Нині в музеї планують відродити мистецтво його виготовлення. Розпочавши знайомити громаду з музейними артефактами через фейсбук, Лілія Урманова змогла зафіксувати багато нових деталей, які надали мешканці краю. Наприклад, окрім нових свідчень щодо виготовлення місцевою майстринею цих воскових вінчків, стало відомо, що вона виготовляла ще й гребені, на яких формувався пишній восковий букет. За її словами, він був від «зуроків». Пані Лілія від часу широкомасштабного військового вторгнення росіян відзначає сплеск широкого зацікавлення традиційною локальною культурою мешканцями краю. Зазначимо, що це не поодинокий випадок, адже такий стан можна спостерігати по всій Україні та за її межами. Можна припустити, що в ситуації загрози для самих основ нації пробуджуються неусвідомлені пласти колективної пам'яті, які відповідають за виживання спільноти, а народна культура і є одним з етнозахисних механізмів.

У музеї частими гостями є носії культурної спадщини краю, від яких музейники переймають досвід, проводять спільно майстер-класи для дітей тощо. Скажімо, саме тут ми зустрілися з корінною мешканкою села, яка поділилася спогадами про власний давній рід, бобринське традиційне весілля та обрядовий одяг. Вона розповіла про родинну реліквію, коралове «добре намисто», яке було скарбом, необхідним приданим для кожної бобринської нареченої до часів колективізації та Голодомору. «Нитку, на яку нанизували намисто, обов'язково вошили, щоб довго носилося. Добре намисто мало 12 різоч-

ків. У сім'ї Кулініч таке намисто було і в 1947 році. З нього зняли 7 разочків, коли батько поїхав на захід України і виміняв на відро борошна «розовка» (борошно темного кольору низької якості). Ця реліквія з 5 разочків і нині зберігається у родині» (КТО).

Старожили охоче розповідають про місцеві краєвиди, які їх захоплюють, особливі «місця» їхньої молодості. Саме так ми дізналися про існування і «Змієвих валів» у лісі поблизу Бобриці. «На ті Змієві вали колись молодь ходила гуляти. Хлопці казали, що скинуть в урвище до зміїв, якщо дівчата будуть любити не своїх – а чужих, з іншого села» (КТО).

Одна з респонденток, пенсіонерка, розповіла про своє колишнє перше враження від села наприкінці 1950х років. Вона згадувала, як ще молодою випускницею педагогічного університету приїхала на місце квартирування з Дніпропетровщини й увечері почула неймовірної краси спів, що линув звідусіль, зливаючись у якийсь потужний хор. Хазяйка квартири їй пояснила, що то до клубу йдуть гурти молоді з різних кутків села і що так у них відбувається майже щовечора. «От тоді я відразу полюбила це красиве село і залишилася тут назавжди» (ГЛО). Саме такий образ і зберігає музей. Він проступає через сімейні реліквії, численні світлини, величезну рукописну карту, яку склали спільно з усіма жителями, позначаючи всі кутки Бобриці, прізвища, мікротопоніми всієї округи, розташування фрагментів Змієвих валів тощо.

Прикметно й те, що цей музей, створений зусиллями небайдужих людей, можливо, єдиний в окрузі візуально та документально транслює історико-культурну безперервність краю для громади, відбиває діалог культур, подій, імен у взаємодії з місцевим природним ландшафтом. І це при тому, що навіть у районному центрі м. Бучі немає музею, а колишній краєзнавчий музей м. Ірпеня, вилучивши з постійної експозиції історико-етнографічні артефакти, здається, змінив своє призначення, що умовно охарактеризовано місцевими очільниками як «громадський простір з музейним компонентом».

Нині бобрицький музей, як живе втілення «сили громади», є соціально-просторовим фокусом району, точкою об'єднання для всіх жителів прилеглих

містечок і сіл, непересічним місцем трансляції культурної пам'яті. Звичайно, традиційні музейні практики перетинаються з новим баченням музейного простору. Як відомо, війна завадила продовженню роботи над проектом цифрового музею, який уже буде реалізовано спільно з представниками «нових селян» (КОГ).

Нові / старі ідентичності

Нові мешканці села жартівливо називають себе «нові свідомі селяни». Ми спробували дізнатися значення цих слів від самих респондентів, адже стереотипно уявляється, що в приміських селах кожен тримається сам по собі, не перетинається з корінними мешканцями, відгороджуючи власний комфортний простір високим парканом. У цьому ж випадку було все навпаки: «Ну, і плюс є – як це називається «свідомі селяни». Чому свідомі, бо ми не народились в селі, але ми свідомо сюди переїхали. Для того, щоб жити на природі. Просто в нас якось так вийшло, що ми об'єднались. Об'єднались завдяки... ну, людям спочатку, хто хотів там жити в селі, але в сучасному, скажімо так, зручному селі. Щоб не сидіти за своїм парканом, а десь там вийти, поспілкуватись з іншими... От, і ми почали щось придумувати. В нас от проживає Роман Іваненко, який придумав цей фонд, і цю групу фейсбучну. І він об'єднав нас. Поприєднувались, познайомились всі. Ми почали долучатись до всяких там подій. Наприклад, розписувати ці паркани бетонні. Потім я... ми почали з дружиною їздити тут на веліку. Спочатку одне озеро, потім друге, потім п'ять, потім сім... І так, ну, я викладав там фото в групу. До нас почали приєднуватись теж такі ж свідомі селяни. [Л. Б.: Це всі були прибулі? Тобто, містяни, які стали свідомими селянами, чи були й місцеві мешканці?] Ну, хтось місцевий приєднався. Я точно знаю цих людей, тоєсть вони все життя тут прожили. Чи хтось там переїхав в Київ, а потім повернувся в Бобрицю (ШД). Інша респондентка пояснює, що більшість таких «свідомих» – це колишні мешканці Києва, які, подорожуючи світом, отримавши європейський досвід, прагнули долучити до місцевих сільських практик сучасні активістські форми діяльності, організації середовища, власні мистецькі практики (АІ). Отже, з-поміж усього іншого їм вдалося створити своє-

рідний майданчик для об'єднання корінних і нових мешканців задля розвитку громади. Наочний приклад цього ми побачили, коли вкотре побували в музеї, де відбувалися перемовини директорки з талановитим самодіяльним скульптором щодо проведення його виставки. Нижче представлено світлини з робіт самого автора, які ми зафіксували, перебуваючи в його обійсті (іл. 15–20).

Ще однією точкою дотику є спільна (болюча для всіх) тема екології, збереження природної спадщини. Зазвичай уявлення про необхідність дотримуватися загальноприйнятих норм у поводженні з довкіллям було ще донедавна однією з визначальних рис традиційної культури українців. Тут ми звернули увагу на постійну артикуляцію означеної проблеми респондентами-старожилами, що навіть відобразилося у так званих наївних віршах: «Якщо ж будемо сміття тільки розкидати / усі житимуть у Бобриці без свята / а чистоти земельці рідній не видати». У цих рядках природа тісно переплетена і з нормами моралі: «Тільки ж як зеленіти і цвісти, / коли крадуть вже посажені кущи / коли квіточки зривають запашні / коли зла бажають навіть увісні? / Чи ця земля тепер не та? / Куди поділась доброта?» (КМФ).

У місцевих розповідях, що стали вже легендарними, також мовиться про те, яку особливу турботу про довкілля виявляв колишній директор музею, котрий, ідучи щодня на роботу, не минав жодного викинутого папірця, наколюючи на ціпок та закидаючи до спеціальної торби. Імовірно, подібні приклади надихали й молодше покоління. Наприклад, один з очільників місцевої громади постійно влаштовував прибирання території силами самих жителів. А колишня бухгалтер громади розповіла, що він не тільки це організував, а сам «завжди був у перших рядах» (УЛВ). Очевидно, що нові мешканці цей досвід не лише запозичували, але й вносили нові змісти, культивуючи «пошану до природи».

Ще перед широкомасштабним вторгненням представники ініціативної групи «нових» ініціювали проведення для місцевих органів самоврядування стратегічних сесій з метою розробки п'ятирічного плану розвитку території відповідно до європейських стандартів. Формат стра-

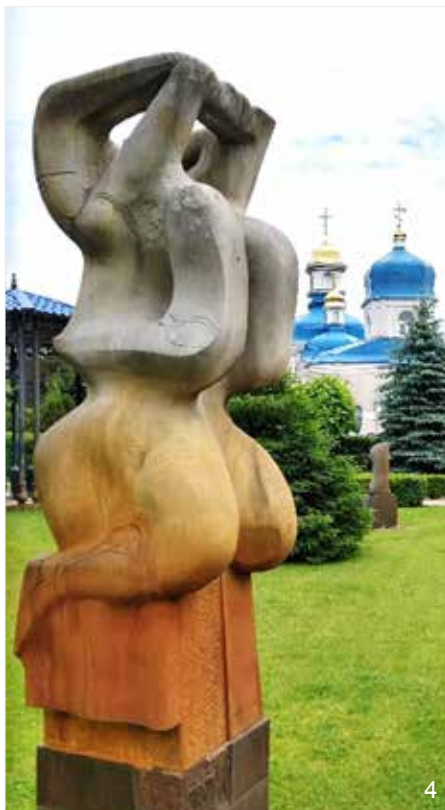
тегічної сесії передбачав визначення потреб мешканців села, наявних ресурсів, бар'єрів, які не дають змогу задовольнити їх у межах цієї території, причин їх виникнення та шляхів удосконалення як сервісів, так і бюджетного наповнення.

Основними перешкодами оптимальному розвитку населеного пункту було визначено такі: а) відсутність джерел наповнення бюджету для розвитку; б) значна невідповідність між фактично проживаючими платниками податків 2500 осіб та зареєстрованими 700 ОГ; в) відсутність землі як джерела можливого вдосконалення інфраструктури (усі землі в межах населеного пункту вже продані / розподілені). Було визначено, що вирубка лісу була джерелом наповнення бюджету і ця залежність знищувала одну з найважливіших переваг цієї території; г) громада села була роз'єднана, адже представники традиційного села та нові мешканці не мали платформи та спільних тем для комунікації, використання села як спального району мінімізувала екофункціональність території.

До подолання наявних проблем та створення програми розвитку села й довколишніх територій було запропоновано долучитися всім охочим з Бобрицької та сусідніх Музичанської, Забірської, Княжицької громад.

Програма передбачала розвиток туристичної привабливості шляхом комплексного розвитку території населених пунктів на базі унікального поєднання двох компонентів: природного середовища і близькості до м. Києва. Основним своїм завданням вони вважають збереження та популяризацію природного потенціалу території, створення джерел надходжень бюджету і робочих місць шляхом формування нових послуг через ефективне використання можливостей активного еко-, арттуризму та включення туристичних продуктів до міжнародної мережі GreenWays (<http://www.greenways.com.ua/>).

Отже, процеси забезпечення сучасних стандартів якості життя шляхом розробки інфраструктурних екологічних проєктів, формування креативного локального творчого простору громади, уважне ставлення до її традиційних практик, підтримка місцевого музею складає не лише своєрідний палімпсест, а передусім базові передумови місцевої самоідентифікації.

Перший Міжнародний скульптурний симпозиум. 2015 р.
с. Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.
Світлини О. Босого (2023 р.)

- 2. *Волосенко В.* Жіноча голова
- 3. *Татарський В.* Мислитель
- 4. *Джикія В.* Танок амазонок у місячному сяйві
- 6. *Дімітров Р.* ДНК

Третій Міжнародний скульптурний симпозиум. 2021 р.
1, 5. Скульптури (без підписів).
Світлини О. Босого (2023 р.)

7–11. Традиційне народне вбрання. Початок – середина ХХ ст.
З колекції Музею історії с. Бобриця. Світлини Л. Босої (2023 р.)

12–14. Весілля в с. Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.
1930–1960-ті рр. З колекції Музею історії с. Бобриця. Світлини Л. Босої (2023 р.)

15

16

17

18

19

20

15–20. Скульптурна творчість Д. Шелковенка, мешканця с. Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.
Приватна збірка. Світлина О. Босого (2023 р.)

Хоча переважно такі села на Приі-
пінні типові за своєю інфраструктурою,
проте не можна сказати, що вони подібні
за описаними громадськими практиками.
Тому наведений досвід є революційним
саме з огляду на намагання основної
частини «нових» і «старих» мешкан-
ців активно йти назустріч одне одному,
створювати оптимальні механізми «залу-
ченості», не в останню чергу прислухати-
ся до місцевих традиційних екокультур-
них сенсів.

Насамкінець необхідно також додати,
що тривалий час в Україні можливості
трудова зайнятості, пошуки справедли-
вої оплати, реалізація культурних за-
питів і були тим магнітом, який незмін-
но притягав сільське населення в міста.

Проте нині помітна й інша тенденція
зворотного процесу, так звана деурбани-
зація (хоча деурбанізація здебільшого
часто розглядається як негативний про-
цес; існують ситуації, де вона може мати
позитивні наслідки). Особливо виразно
це проявилось в період «ковіду» й нині
тільки набирає обертів, зважаючи на ши-
рокомасштабне вторгнення сусідньої дер-
жави. Відтак, з огляду на проблеми, які
закономірно супроводжують будь-який
активний процес «громадотворення»,
представлений досвід міг би бути одним
із прикладів оптимальної моделі співіс-
нування в громаді представників з різ-
ними соціокультурними ідентичностями,
які усвідомлено працюють над спільною
платформою співжиття.

Респонденти

АІ – Агеєва Ірина, 1977 р. н. Записала Л. Боса 17 березня 2023 р. у с. Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.

КОГ – Король Олександр Григорович, 1974 р. н. Записала Л. Боса 17 березня 2023 р. у с. Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.

КМФ – Король Марія Федорівна, 1941 р. н. Записали Л. Боса та О. Босий 17 березня 2023 р. у с. Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.

КТО – Кулініч Тетяна Олександрівна, 1951 р. н. Записали Л. Боса та О. Босий 17 березня 2023 р. у с. Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.

ГЛО – Грекова Людмила Опанасівна, 1939 р. н. Записала Л. Боса 17 березня 2023 р. у с. Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.

ШД – Шелковенко Дмитрій, 1971 р. н. Записали Л. Боса та О. Босий 17 березня та 16 жовтня 2023 р. у с. Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.

УЛВ – Урманова Лілія Вікторівна, 1977 р. н. Записали Л. Боса та О. Босий 12 квітня та 16 жовтня 2023 р. у с. Бобриця Бучанського р-ну Київської обл.

Джерела та література

1. Антропология простору : зб. наук. пр. та матеріалів : у 4 т. / НДІ Українознавства МОН України. Т. 1 : Культурний ландшафт Києва та околиць ; за наук. ред. М. Гримич. Київ : Дуліби, 2017. 316 с.

2. Боса Л. Ландшафт спротиву: трансформації життєвіту мешканців сучасного Приіпіння. *Соціокультурні трансформації сучасного урбаністичного простору в Україні: культурно-антропологічні студії* / за наук. ред. Г. Бондаренко НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2022. С. 143–205.

3. Де ля Фліз Д. П. Альбоми : [в 2 т.] / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського [та ін.] ; [редкол. : П. Сохань (голова) та ін.]. Т. 1. Київ, 1996. 244 с.

4. Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 9. Народна житлобудівна культура. Екологія та організація середовища проживання / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2020. 944 с.

5. Зборовський А. Історія Ірпінського краю. Київ : Юніверс, 2020. 210 с.

6. Ковальчук М. Роде мій красний: хроніка поліського села. Київ : Пульсари, 2010. 400 с.

7. На кордоні з мегаполісом: київське передмістя в антропологічній оптиці (кейс м. Ірпінь) : лект. монографія / наук. ред., упоряд. О. Овсіюк. Київ : Дуліби, 2019. 159 с.

8. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии, или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / собрал Л. Похилевич. Киев : В тип. Киево-Печер. лавры, 1864. [2], V, 763 с.

9. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом: Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским; издан под наблюдением д. чл. Н. И. Костомарова : репринт. вид. : в 7 т. Т. 4 / відп. за вип. Г. Скрипник ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2010. 798 с.

10. Koselleck R. *Sediments of Time: On Possible Histories* / Translated and Edited by S. Franzel and S.-L. Hoffmann. Stanford : Stanford University Press, 2018. 344 p.

References

1. HRYMYCH, Maryna, ed. *Anthropology of Space: Collected Scientific Works and Materials: In Four Volumes. A Research Institute of the MES of Ukraine. Vol. 1. Cultural Landscape of Kyiv and Suburbs*. Kyiv: Duliby, 2017, 316 pp. [in Ukrainian].

2. BOSA, Liubov. Resistance Landscape: Transformations in the Life World of Modern Cis-Irpin Region Residents. In: Halyna BONDARENKO, ed. *Sociocultural Transformations of Modern Urban Space in Ukraine: Cultural-Anthropological Studies*. NAS of Ukraine; M. Rylskyi IASFE. Kyiv, 2022, pp. 143–205 [in Ukrainian].

3. SOKHAN, Pavlo, editorial board's chairperson. Dominique Pierre De la Flise. *Albums: In Two Volumes*. NAS of Ukraine, M. Hrushevskyi Institute of Ukrainian Archaeography and Source Criticism. Vol. 1. Kyiv, 1996, 244 pp. [in Ukrainian].

4. SKRYPNYK, Hanna, editor-in-chief. *Ethnographic Image of Modern Ukraine. Corpus of Expeditionary Folklore and Ethnographic Materials. Vol. 9. Folk Housing Culture. Ecology and Organization of the Living Surroundings*. Kyiv, 2020, 944 pp. [in Ukrainian].

5. ZBOROVSKYI, Anatolii. *The History of Irpin Region*. Kyiv: Univers, 2020, 210 pp. [in Ukrainian].

6. KOVALCHUK, Mykola. *My Dear Kin: Chronicle of a Polissian Village*. Kyiv: Pulsary, 2010, 400 pp. [in Ukrainian].

7. OVSIUK, Oksana, editor-in-chief, compiler. *Bordering the Megapolis: Kyiv Suburb in Anthropological Perspective (Case of Irpin): A Collective Monograph*. Kyiv: Duliby, 2019, 159 pp. [in Ukrainian].

8. POKHILEVICH, Lavrenty. *Stories on the Populated Areas of the Kiev Province or Statistical, Historical and Church Notes about All the Countries, Villages, Towns and Cities within the Governorate*. Collected by Lavrenty Pokhilevich. Kiev: Kiev-Pechersk Lavra Printing House, 1864, [2], 5, 763 pp. [in Russian].

9. SKRYPNYK, Hanna, editor-in-chief. *Proceedings of Ethnographic-Statistical Expedition to the Western-Russian Land, Equipped by the Imperial Russian Geographical Society. South-Western Department*. Materials and Studies, collected by P. P. Chubinsky; Published under the supervision of Nikolai KOSTOMAROV. Reprint Edition. In Seven Volumes. Vol. 4. NAS of Ukraine, M. Rylskyi IASFE. Kyiv, 2010, 798 pp. [in Russian].

10. KOSELLECK, Reinhart. *Sediments of Time: On Possible Histories* / Translated and Edited by Sean FRANZEL and Stefan-Ludwig HOFFMANN. Stanford: Stanford University Press, 2018, 344 pp. [in English].

Надійшло / Received 25.11.2023

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 14.12.2023